

Kozły i dudy

W Wielkopolsce oraz na pograniczu Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej występuje największe bogactwo instrumentów dudowych w Polsce. Należą do nich dwie odmiany kozła – biały i czarny, dwie odmiany dud wielkopolskich – bukowsko-kościańskie i rawicko-gostyńskie oraz sierszeńki

Dudy to instrument dęty (aerofon), który zdobył dużą popularność w średniowiecznej Europie jako instrument ludowy i wojskowy. Podstawowymi elementami jego budowy są skórzany worek pełniący funkcję rezerwuaru powietrza oraz połączone z nim piszczałki stroikowe. Instrument może być nadymany ustnie lub za pomocą mechanicznego ręcznego mieszka. Spośród polskich instrumentów dudowych tylko [dudy żywieckie](#) i podhalańskie są nadymane ustnie. Kozły, dudy wielkopolskie oraz śląskie gajdy zaopatrzone są w worek nazywany *dmuchawą* lub *dymką*, wykonany z drewna i obity skórą.

Kozioł biały (*weselny*) to największy polski instrument dudowy. Jego nazwa pochodzi od materiału, z którego wykonany jest zbiornik powietrza, czyli pokrytej białym włosiem skóry całego młodego kozłęcia. Kozioł czarny (*ślubny*) jest nieco mniejszy, a jego wór wykonany ze skóry pozbawionej włosa, garbowanej i o ciemnej barwie. Kozioł, podobnie jak większość polskich odmian dud, ma dwie piszczałki, jedną melodyczną, a drugą burdonową. Nazywane są odpowiednio przebieką i bąkiem. W kozle białym przebieka osadzona jest w komorze o kształcie głowy kozła, zdobionej elementami metalowymi i kostnymi.

Nazwy dwóch odmian kozła związane są z rolą tych instrumentów przy oprawie muzycznej obrzędu weselnego. Kozioł czarny, czy też *ślubny* lub *doślubny*, wraz z mazankami (małymi skrzypcami dłubanymi o wysokim stroju) przygrywał gościom pary młodej do końca uroczystego obiadu. Kozioł biały, inaczej *weselny*, w parze ze [skrzypcami](#) przygrywał już do tańca. Jak podaje Jadwiga Sobieska, zmiana instrumentów podkreślała zwyczaj, według którego muzykantów przygrywających do tańca powinni opłacać wszyscy uczestnicy weselnej zabawy. Grę do chwili ukończenia obiadu opłacał pan młody.

Dudy wielkopolskie, zwane także *kozq*, mają krótsze niż kozioł piszczałki i wyższy strój, co sprawia, że brzmienie instrumentu jest ostrzejsze i bardziej przenikliwe. Wyższy strój stwarza także pewne trudności w grze zespołowej. Gdyby skrzypek grał w tej samej oktawie co dudziarz, dźwięk jego instrumentu nie przebiłby się przez ostre brzmienie dud. Rozwiązaniem okazało się podwiązanie skrzypiec, czyli umieszczenie sztucznego prozka na 1/3 długości strun i

przymocowanie go do szyjki instrumentu za pomocą sznura.

Sierszeńki (zwane także *siesieńkami*) to instrument pasterski i ćwiczebny, wykorzystywany w pierwszej fazie nauki gry na dudach. Sierszeńki nadymane są ustnie i mają tylko jedną piszczałkę (melodyczną), są zatem instrumentem jednogłosowym. Zbiornik powietrza w sierszeńkach wykonany jest ze zwierzęcego pęcherza.

Agnieszka Grzybowska